

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra biologie

Bakalářská práce

Pojetí sexuální výchovy ve školních vzdělávacích programech
vybraných základních škol a gymnázií

Vypracoval: Štěpán Honzík

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Rokos, Ph.D.

České Budějovice, 2021

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 1. 4. 2021

.....

Štěpán Honzík

Poděkování:

Těmito řádky bych chtěl poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Lukáši Rokosovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky, čas a pomoc při vypracování této bakalářské práce. Také bych chtěl poděkovat mé rodině za oporu a naději, kterou do mě vkládali.

Abstrakt

Honzík Š. 2021: Pojetí sexuální výchovy ve školních vzdělávacích programech vybraných základních škol a gymnázií. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Jihočeské Univerzity. České Budějovice. 40 s.

Sexuální výchova je důležitou součástí vzdělávání mladých lidí pro jejich budoucí život. Z důvodu podstaty této výchovy je názor na tuto problematiku velmi odlišný, a to nejen u učitelů, nýbrž i u samotných žáků.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat školní vzdělávací programy základních škol a gymnázií, se zřetelem na zařazení témat vztahující se k sexuální výchově. Dále analyzovat učebnice přírodopisu/biologie, kde je zaměřeno na obrázky a texty týkající se témat sexuální výchovy, a monitorovat použitím dotazníkového šetření vztah žáků a učitelů k této problematice. Analýza školních vzdělávacích programů ukázala nejednoznačnost zařazení jednotlivých témat sexuální výchovy do předmětů i rozmanitost časových dotací věnovaných problematice sexuální výchovy v rámci různých vyučovacích předmětů. Ve všech analyzovaných učebnicích přírodopisu osmého ročníku, kde je probírána anatomie lidského těla, včetně pohlavní soustavy, se také objevují témata vztahující se k sexuální výchově. Výsledky dotazníků ukázaly, že nejčastějším zdrojem informací, vztahujících se k obsahu sexuální výchovy, jsou kamarádi a škola, přestože většině žáků není příjemné o tomto tématu s učiteli mluvit.

Klíčová slova: sexuální výchova, školní vzdělávací program, učebnice přírodopisu

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Rokos, Ph.D.

Abstract

Honzík Š. 2021. Conception of Sex Education in School Educational Programmes of Selected Elementary Schools and Grammar Schools. Bachelor thesis. Faculty of Education, University of South Bohemia. Ceske Budejovice. 40 pp.

For children and adolescents, sex education is a topic important for personal development and future life. Given the nature of the subject, views of the problematics of sex education vary both between and among students and teachers.

The goal of this thesis is to analyze educational programmes of elementary and secondary high schools with a focus on sex education-related topics and analysis of natural history and biology textbooks in the context of sex education. This thesis also explores the relationship of students and teachers to this problematics via the use of questionnaires. Analysis of school education programmes revealed differences in inclusion of sex education-related topics in specific school subjects and in teaching time allocated to these subjects. All analyzed human anatomy-depicting 8th grade natural history textbooks include sex education-related topics. Results from questionnaires showed that children receive sex education-related knowledge primarily from friends and school, despite the fact that majority of them is not comfortable discussing this topic with teachers.

Keywords: sex education, school education programm, natural history textbooks

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. LITERÁRNÍ PŘEHLED	3
2.1. Vymezení pojmů	3
2.2. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia	4
2.3. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	4
2.3.1. Člověk a příroda	5
2.3.2. Člověk a zdraví	6
2.3.3. Výchova ke zdraví	6
2.4. Školní vzdělávací program	6
2.5. Doporučení pro výuku sexuální výchovy a její koncepci	7
2.6. Analýza učebnic přírodopisu	7
2.6.1. Česká geografická společnost	8
2.6.2. Fortuna	9
2.6.3. Fraus	9
2.6.4. Jinan	10
2.6.5. Nová škola	10
2.6.6. Scientia	10
2.6.7. SPN – pedagogické nakladatelství	11
2.7. Analýza Školních vzdělávacích programů vybraných škol	11
2.7.1. Analýza ŠVP Soukromé základní školy A	12
2.7.2. Analýza ŠVP Základní školy G	12
2.7.3. Analýza ŠVP Základní školy H	13
2.7.4. Analýza ŠVP Základní školy K	14
2.7.5. Analýza ŠVP Základní školy L	15
2.7.6. Analýza ŠVP Základní školy M	15
2.7.7. Analýza ŠVP Základní školy R	16
2.7.8. Analýza ŠVP Základní školy SŠ	16
2.7.9. Analýza ŠVP Základní školy Z	17
2.7.10. Analýza ŠVP Gymnázia S	18
3. METODOLOGIE	20
3.1. Dotazník	20
4. VÝSLEDKY	22
4.1. Dotazník pro žáky	22
4.2. Dotazník pro učitele	29
5. DISKUZE	33

6. ZÁVĚR	37
7. SEZNAM LITERATURY	38
8. PŘÍLOHY	42

1. ÚVOD

V současné době, kdy se nahota objevuje v mnohem vyšší míře, nejen ve filmech a seriálech, sex není zdaleka již tak tabuizován, přičemž svět je otevřenější k nejrůznějším formám tzv. genderů, a kdy se nebezpečí internetového zneužívání vyskytuje nepoměrně více než minulosti, je potřeba na tyto fenomény reagovat, již na základních školách. Častá nejasnost v této problematice, rozdílné názory a postoje na výuku sexuální výchovy i různé životní zkušenosti zapříčiňují dlouhé debaty a odlišné zaujímání stanovisek na toto téma.

Z některých výzkumů vyplývá, že výuka sexuální výchovy na základních školách je důležitá součást vzdělávání žáků a má nezanedbatelný význam pro jejich budoucí život (Kadlčíková, 2011). Bohužel ne každý žák má vhodné rodinné prostředí, jež by zajistilo dostatek informací ohledně tematiky sexuální osvěty a výchovy. Pro mnohé se tak škola stává jediným uceleným zdrojem relevantních informací. Stejně tak některým pedagogům může činit výuka této látky obtíže. A to nejen z důvodu nutné otevřenosti, ale učitelé mohou mít obavy z nejrůznějších reakcí žáků, kdy pro některé může být tato problematika zdrojem narážek, nátlaku, posměšků a jiných nevhodných forem vyjadřování. Nicméně ani tyto skutečnosti by neměly být překážkou pro vzdělávání dětí a mládeže v této sféře.

V této bakalářské práci je zkoumáno, jak je na předmět sexuální výchovy, její modifikace a jednotlivá témata vztahující se k samotné sexuální výchově pohlíženo ve školních vzdělávacích programech. Dále jsou zkoumány postoje žáků a pedagogů k tomuto tématu.

První část práce se věnuje literárnímu přehledu, v němž jsou vysvětleny základní pojmy vztahující se k této problematice, stručně popsány vzdělávací programy a jednotlivé oblasti, do kterých témata sexuální výchovy spadají a v neposlední řadě i metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy .

V následující pasáži jsou analyzovány učebnice přírodopisu. Tento rozbor je zaměřen na kvantitu obrázků vztahujících se k pohlavnímu ústrojí člověka a textům věnující se oblastem sexuální výchovy.

Následně jsou analyzovány i školní vzdělávací programy devíti základních škol a jednoho víceletého gymnázia v Plzeňském a Karlovarském kraji. Ve třech školách byly rozdány dotazníky žákům šestých, devátých a jednoho ročníku osmé třídy, ve kterých bylo sledováno, jaký postoj mají žáci k sexuální výchově. Šetření mělo potvrdit, či vyvrátit hypotézu, že škola je nejčastějším zprostředkovatelem informací o sexuální výchově. Krátký dotazník byl vyplněn i učiteli přírodopisu a výchovy ke zdraví z těchto tří škol.

2. LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1. Vymezení pojmů

Nejprve si vymežíme pojem *výchova*. Skarupská (2016) uvádí, že *výchova* je synonymum pro slovo *edukace*, slovo běžně se používající v zahraničí. Podle ní se dá *výchova* definovat v širším smyslu, jako celý výchovně vzdělávací proces a v užším smyslu, jako proces vedoucí k rozvoji individuálních postojů, potřeb, zájmů a chování. Geist (1992, s. 539) považuje *výchovu* jako „podřazený či nadřazený výraz s termínem vzdělávání, pojímán úžeji či šířeji“. Také uvádí, že „*výchova* bývá považována za intelektuální a morální výcvik, rozvíjení mentálních složek a charakteru, zejména systematickou péčí škol a ostatních vzdělávacích institucí“. Hartl a Hartlová (2000, s. 680) považují *výchovu* za „záměrný, ať již systematický či nikoliv, vývoj citových a rozumových dovedností člověka, formování jeho postojů, zvyků, mravů. To vše v souladu s cíli dané kultury, skupiny apod“. Průcha, Walterová a Mareš (2003) ve své publikaci *Pedagogický slovník* mají obdobná vysvětlení tohoto termínu. Podle nich jde o „záměrné působení na osobnost člověka, avšak s tím rozdílem, že jde o dosáhnutí pozitivních změn v jejím vývoji“ (Průcha, Walterová & Mareš, 2003, s. 277). Jak je vidět, různí autoři udávají různá vysvětlení pojmu *výchova*. Všichni z výše uvedených se nicméně shodují na tom, že jde o působení na člověka, které vede ke změně osobnosti.

Nyní si přiblížíme pojem *sexualita*. Podle Janiše a Čížkové (2007) jde o souhrn vlastností a jevů, které pocházejí z tělesného a duševního spojení, nejčastěji mezi mužem a ženou. „*Sexualita* zahrnuje pohlavní život, pohlavní pud, citové vztahy v pohlavním životě atd.“ (Janiš & Čížková, 2007, s. 47). Uzel a Mithlöchner (2007) uvádějí, že *sexualita* je tak všední, že je většinou považována za jednu z fyzických potřeb. Avšak uvědomují si, že zdrženlivost v tomto směru nezpůsobuje smrt, přestože by bez ní lidstvo nepřežilo. Také ve své publikaci zmiňují pojem *sexualita* jako dva druhy opatření. Zaprvé, opatření prokreační, jakožto nástroj k rozmnožování. Zadruhé, rekreační, jako činitel vyvolávající rozkoš a potěšení. Dle Světové zdravotnické organizace (dále jen WHO) je *sexualita* ústředním aspektem po celý život a zahrnuje sex, pohlavní identitu a roli, sexuální orientaci, erotiku, potěšení, intimitu a reprodukci (WHO, 2002). WHO (2002) rovněž uvádí, že *sexualita* je ovlivněna biologickými,

psychologickými sociálními, ekonomickými, politickými, kulturními, etickými, právními, historickými, náboženskými či duchovními faktory.

„*Sexuální výchova* vychází z přirozené potřeby lidské sexuality po uspokojení v intencích společensky žádoucího sexuálního chování, zejména k příslušníkům opačného chování, při respektování a využívání celistvé a celoživotní výchovy člověka.“ (Janiš & Täubner, 1998, s. 48). Janiš a Čížková (2007) ve své publikaci *Slovník frekventovaných pojmů k rodinné a sexuální výchově* uvádí, že výchova sexuální je výchova, která se zaměřuje na poučení ohledně zvyků, vědomostí, umů, důležitostí a stanovisek v oblasti sexuálních vztahů mezi pohlavími.

2.2. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

Na nižším stupni gymnázií, tzn. prima, sekunda, tercie a kvarta u osmiletých, či tercie a kvarta u gymnázií šestiletých, žáci dokončují povinnou školní docházku. Z tohoto důvodu se v těchto ročnících uplatňuje rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) pro gymnázia (dále jen RVP G) platí pouze pro čtyřletá gymnázia a vyšší stupeň víceletých gymnázií. RVP G, stejně jako RVP ZV slouží jako podklad k tvorbě školních vzdělávacích programů jednotlivých gymnázií. Vzdělávacích oblastí je celkem osm, chybí oblast Člověk a jeho svět, která je koncipována pro první stupeň základních škol. Vzdělávání na čtyřletých gymnáziích a vyšších stupních víceletých gymnázií má podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) studenty připravit především na vysokoškolské vzdělávání, profesní specializaci i pro občanský život. Oproti RVP ZV je zde, vzhledem k látce související se sexuální výchovou, uvedeno učivo hygieny pohlavního styku, a modely vzájemného chování související s etickými a psychosociálními aspekty partnerského a sexuálního života (MŠMT, 2007).

2.3. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy upřesňují vládní strategii v oblasti vzdělávání. Podle Skalkové (2004) není rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání orientován na organizační struktury vzdělávacího systému, nýbrž na obsahovou stránku vzdělávání. Je určen pro žáky ve věku 6–15 let. To odpovídá prvnímu až devátému ročníku na základní škole, popřípadě prvním dvěma/čtyřem ročníkům víceletých

gymnázií. Skalková (2004) také tvrdí, že idea tohoto dokumentu je spjata s předpokladem autonomie a pružnosti v oblasti vzdělávání. Na druhou stranu jsou školy více odpovědné za výsledky práce a kvalitu vzdělání, které poskytují (Skalková, 2004).

Celková strategie vzdělávání je sepsána v Národním programu vzdělávání, v tzv. Bílé knize, v níž jsou popsány cíle vzdělávání. Tyto cíle jsou vytyčeny zákonem č. 561/2004 Sb. Rámcové vzdělávací programy jednotlivé cíle konkretizují, dále specifikují formu, trvání a povinné výstupy vzdělávání na jednotlivých typech škol. Rámcové vzdělávací programy jsou závazným podkladem při tvorbě školních vzdělávacích programů, které si jednotlivé školy poté vypracují již samostatně.

Jednotlivé změny v RVP ZV zajišťuje MŠMT prostřednictvím kompetentních jedinců ve vědě a praxi, včetně pedagogů a psychologů ve spolupráci s ostatními příslušnými ministerstvy. Například rámcový vzdělávací program pro zdravotnické obory projednává MŠMT ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví. Platí, že tyto programy pro odborné vzdělávání se projednávají s odborovými orgány, organizacemi zaměstnavatelů, s celostátní působností a kraji. Avšak příslušné změny probíhají pouze v nutných případech a jejich platnost nabývá (pokud platné právní předpisy neurčí jinak) začátkem následujícího školního roku (MŠMT, 2019).

2.3.1. Člověk a příroda

„Člověk a příroda“ je jednou z deseti vzdělávacích oblastí, se kterými se můžeme setkat v RVP ZV. V této oblasti jsou celkem zahrnuty čtyři obory – Fyzika, Chemie, Přírodopis a Zeměpis. Z Biologie člověka se na druhém stupni základních škol očekávají výstupy, k nimž patří ilustrace průběhu života lidského jedince od početí až do stáří, nebo ujasnění polohy orgánů a orgánových soustav, jejich složení, účel, vztahy. Tyto výstupy jsou uváděny ve vztahu s tématem této bakalářské práce, tudíž takové, jež mají přímou souvislost s problematikou sexuální výchovy. Do učiva by mělo být dle RVP ZV zahrnuto rozmnožování člověka z fylogenetického a ontogenetického hlediska, stavba a funkce rozmnožovací soustavy a příslušných orgánů, ale také negativní dopad životního stylu a prostředí na zdraví člověka (MŠMT, 2019).

2.3.2. Člověk a zdraví

V této oblasti vzdělávání jde nejenom o pochopení pojmu zdraví, jeho důležitost a hodnotu v životě člověka, nýbrž i kladné působení na zdraví, vlastní odpovědnost za své zdraví aj. Vzdělávací obory, které spadají pod tuto oblast, jsou Výchova ke zdraví a Tělesná výchova (MŠMT, 2019).

2.3.3. Výchova ke zdraví

Sexuální výchova může být vyučována v rámci Výchovy ke zdraví a žáci by měli být vedeni k rozvoji ochrany zdraví a všech jeho složek (duševní, tělesné a sociální), jeho udržení a ochraně. Tento vzdělávací program učí žáky přebírat odpovědnost nejen za zdraví své, ale i spolužáků, rodinných příslušníků a svého okolí. Výchova ke zdraví se prolíná do ostatních vzdělávacích oblastí a svojí náplní je blízký se vzdělávacími oblastmi Člověk a jeho svět a průřezovým tématem Osobnostní a sociální výchova, kde si žáci osvojují a rozšiřují znalosti o své osobě, vztazích, jak partnerských a manželských, tak i rodinných, školních a o vztazích mezi vrstevníky (MŠMT, 2019).

Dle Pernicové (2006) se tento předmět prolíná s vyučovacími předměty Přírodopis, Výchova k občanství a Tělesná výchova. Je strukturován do šesti tematických okruhů, které obsahově nejsou izolované, nýbrž se propojují. V tematickém okruhu *Změny v životě člověka a jejich reflexe* jsou žáci vedeni mimo jiné k porozumění fyzickým a duševně-sociálním změnám, k odpovědnému sexuálnímu životu ve vztahu s ochranou zdraví, morálkou a etikou. Také žáky vede k porozumění základům lidské reprodukce. Tematický okruh *Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence* se věnuje i tématům jako sexuální kriminalita, nebo civilizační choroby.

2.4. Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) spadají pod RVP ZV, se kterým musí být v souladu. Jednotlivé obsahy vzdělávání mohou být upravovány již konkrétními školami. Školy si mohou obsahy utřídit do předmětů či jiných celistvých částí učiva. Pokud pro školní vzdělávací program není vydán RVP ZV, musí být

v tomto dokumentu sepsány důležité prvky z RVP ZV, jako například konkrétní cíle vzdělávání, forma, délka a rozsah vzdělávání aj. Tyto dokumenty vydává ředitel školy, či školského zařízení. Jeho povinností je umístit ŠVP na přístupném místě pro všechny pedagogické zaměstnance z dané instituce. Není protizákonné si z něho dělat opisy či výpisy, nebo do něj nahlížet (MŠMT, 2019).

2.5. Doporučení pro výuku sexuální výchovy a její koncepci

V roce 2009 vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) doporučení k výuce sexuální výchovy spolu s příručkou pro učitele (MŠMT, 2009), jež slouží k pomoci s realizací vybraných témat sexuální výchovy na základních školách.

Toto doporučení reaguje na společenské změny zapříčiněné nástupem nových způsobů komunikací, předáváním informací, zrychleným životním stylem a změnou žebříčku hodnot. Podle MŠMT, opírající se o výsledky různých analýz a šetření (Ústav zdravotnických informací a statistiky, 2009; Státní zdravotní ústav, 2009), se před rokem 2009 zvýšil počet lidí nakažených pohlavními chorobami, výskyt rakoviny prsou, rakoviny prostaty, děložního čípku (Národní onkologický program, 2003). Docházelo k větší sexuální kriminalitě, zejména s ohledem na komercializaci sexu (Ministerstvo vnitra České republiky, 2010). Nejen tyto skutečnosti se staly podkladem k vydání tohoto doporučení. Také je zde uvedeno zakotvení sexuální výchovy v souvislosti s RVP ZV, či zákony, vyhlášky, programy a strategie týkající se této učební látky.

Příručka pro učitele vznikla za účelem doplnění komplexnosti výchovně vzdělávacího procesu a na její realizaci se podílelo čtrnáct lidí, od učitelů, přes psychology až po sexuology. Tento dokument také doplňuje publikace, věnující se tématům výchovy ke zdraví. Ke každému příspěvku autora jsou vypsány nejčastější dotazy, a v neposlední řadě i stále tradované mýty obestírající toto téma.

2.6. Analýza učebnic přírodopisu

V této kapitole jsou analyzovány učebnice přírodopisu pro osmý ročník základních škol (dále jen ZŠ). Učební text věnovaný rozmnožovací soustavě se nejčastěji vyskytuje v těchto publikacích:

- Česká geografická společnost (Maleninský & Vacková, 2005)
- Fortuna (Kvasničková et al., 1997)
- Fraus (Pelikánová et al., 2016)
- Jinan (Kočárek, 2000)
- Nová škola (Drozdová, Klinkovská & Lízal, 2016)
- Scientia (Dobroruka et al., 1999)
- SPN – pedagogické nakladatelství (Černík, Bičík & Martinec, 1998)

Analýza je zaměřena na tyto aspekty:

- a) kolik stránek je v dané učebnici věnováno rozmnožovací soustavě.
- b) kolik obrázků je v této tématice použito.
- c) co je na těchto obrázcích vyobrazeno.
- d) jaká témata sexuální výchovy se v publikaci nacházejí.

Rozdíl v užití pojmů popisujících jednotlivé části pohlavních orgánů jsou zanedbatelné. Názvy jednotlivých podkapitol jsou pojmenovány podle jména nakladatelství, které učebnici vydalo.

2.6.1. Česká geografická společnost

Tato učebnice je nejobsáhlejší ze všech vybraných učebnic, co se týče popisu rozmnožovací soustavy, a to jak mužské, tak ženské. Dvě stránky jsou věnované pohlavní soustavě muže, dvě pohlavní soustavě ženy. K vysvětlení látky slouží celkem sedm obrázků, čtyři z nich k mužské a tři k ženské pohlavní soustavě. První obrázek pohlavní soustavy muže je sagitální řez pánevní oblasti se zaměřením na pohlavní soustavu, avšak vyobrazeny jsou zde i některé části trávicí a vylučovací soustavy. Na druhém obrázku je pohlavní buňka mužské pohlavní soustavy – spermie. Třetí obrázek u pohlavní soustavy muže skýtá detail varlete s příslušnými kanálky, čtvrtý – příčný řez penisu. První obrázek u ženské pohlavní soustavy je taktéž sagitální řez pánevní oblasti se zaměřením na pohlavní soustavu a na druhém obrázku je pohlavní buňka – vajíčko. Třetí ilustrace u ženské pohlavní soustavy představuje detail vnitřních pohlavních

orgánů spolu s pohledem na dělohu zředu. Na tyto stránky, věnující se rozmnožující soustavě, navazují ty, které se zabývají látkou jako je lidská sexualita, sexuální pocity, pohlavní styk, předčasné a plánované rodičovství, pohlavně přenosné choroby, antikoncepce a masturbace (Maleninský & Vacková, 2005, s. 60–61).

2.6.2. Fortuna

Rozmnožování člověka je název kapitoly, kde se v této učebnici pojednává o rozmnožovacích orgánech, nebezpečích pohlavního styku a AIDS. Těmto tématům jsou v učebním textu vyhrazeny dvě a půl strany. K přiblížení učiva ohledně rozmnožovacích orgánů jsou použity tři obrázky. K textu o mužské pohlavní soustavě náleží přehledný obrázek s číslem 157A, na němž je sagitální řez pánevní oblastí. I na obrázku s číslem 157B, napomáhající přiblížit učivo o ženské pohlavní soustavě, je sagitální řez pánevní oblastí. Obě tato vyobrazení jsou z většiny černobílé, barevné jsou pouze části, týkající se pouze pohlavních orgánů. Kromě těchto částí zde můžeme vidět část páteře, část trávicí soustavy, močový měchýř, či sponu stydkou. Kromě těchto dvou obrázků je zde i ilustrace s číslem 158, znázorňující oplození. Zobrazuje 18 spermií kolem žlutého vajíčka, hlavičkami směřujícími k němu. Jedna z těchto spermií má hlavičku v obalu vajíčka. Konec této kapitoly se věnuje pohlavní chorobě AIDS a ochraně před přenosem této smrtelné nemoci (Kvasničková et al., 1997, s. 106–108).

2.6.3. Fraus

Učebnice byla vydána roku 2016 a o rozmnožovacích orgánech se v této publikaci píše v kapitole s názvem *Továrna na spermie a vajíčka*. Autoři se jí věnují na dvou stránkách. Použito bylo celkem sedm obrázků, v samotném textu potom čtyři. Tři z nich jsou umístěné v poznámkách, které leží na pravých okrajích stránky. Tyto poznámky slouží jako prostor pro doplňující otázky a zajímavosti ohledně daného tématu. Na vyobrazení obou pohlaví jsou použity právě dvě ilustrace. Na prvním je opět sagitální řez pohlavního ústrojí v souvislosti k umístěním trávicí a vylučovací soustavy, na druhém je potom samotný pohlavní orgán. Na konci této kapitoly se nachází odstavec, v němž se autoři zmiňují o pohlavních chorobách, konkrétně o syfilidě, kapavce a AIDS (Pelikánová et al., 2016, s. 104–105).

2.6.4. Jinan

Tato učebnice se věnuje rozmnožovací soustavě na necelých dvou stranách, zbytek této kapitoly s názvem *Za tajemstvím zrození nového člověka (rozmnožovací orgány)* je věnováno vzniku lidského jedince. K vysvětlení látky je použit jeden obrázek, konkrétně obr. 108. Ten je rozdělen na dvě části, vyobrazení mužské a ženské pohlavní soustavy. Obě části jsou černobílé, zobrazující sagitální řezy. Barevné jsou pouze orgány, žlázy a kanálky pohlavní soustavy. V textu, popisujícím ženské rozmnožovací ústrojí, jsou základní informace ohledně menstruace a na konci této kapitoly je popis vzniku jedince. Jiná témata, vztahující se k sexuální výchově, v této učebnici nejsou (Kočárek, 2000, s. 78–79).

2.6.5. Nová škola

Drozdová, Klinkovská a Lízal (2016) v učebnici přírodopisu určené pro osmý ročník věnují autoři pohlavnímu ústrojí dvě stránky. V zápatí těchto stránek jsou uvedeny překlady do anglického a německého jazyka, a sice těchto pojmů: *pohlavní orgány, spermie, děloha a pochva*. Autoři k této látce použili tři obrázky a dvě fotografie. Jako u jediné z vybraných učebnic byl použit sagitální řez z pohledu zprava. Jeden řez ukazuje mužskou, jeden ženskou, pohlavní soustavu. U obrázku spermie je vytištěna fotografie pořízená z mikroskopu, na které je jedenáct spermií. U ženského ústrojí je kromě řezu i fotografie vajíčka, taktéž z mikroskopu. Nakreslený obrázek vajíčka zde není. Z témat sexuální výchovy se v této učebnici vyskytují témata antikoncepce, pohlavní styk, pohlavně přenosné nemoci (Drozdová, Klinkovská & Lízal, 2016, s. 96–97).

2.6.6. Scientia

Soustava pohlavní je název podkapitoly, která spadá pod kapitolu s názvem *Reprodukce – a život pokračuje*. O pohlavní soustavě se tu píše na třech stránkách. Kreslené ilustrace jsou tu uvedeny pětkrát. U mužského ústrojí se jedná o obrázek podélného řezu pohlavní soustavy s přiléhajícím močovým měchýřem. Následuje ilustrace šourku s varlaty a nadvarlaty. U ženské pohlavní soustavy je vyobrazení, podélným řezem, celé pánevní oblasti. Autoři k tomuto přidali samostatné schéma

vnitřních ženských pohlavních orgánů. Na konci této podkapitoly je na obrázku postava připomínající ženu. Na černém podkladu vystupuje tato bílá figura, tvořena základními geometrickými tvary. Růžově jsou zviditelněna prsa a pubické ochlupení. Po těchto stránkách následuje text, který se zabývá tématy jako odpovědnost v partnerských vztazích, pohlavní pud, sexuální spojení, sexuální život a jeho rizika, pohlavní nemoci, antikoncepce a plánované rodičovství (Dobroruka et al., 1999, s 119–125).

2.6.7. SPN – pedagogické nakladatelství

Tato publikace, z roku 2000, věnuje rozmnožovací soustavě zhruba stránku, cca půlku mužské, cca půlku ženské. Texty doprovází dva obrázky – v učebnici očíslované jako Obrázek 68 a Obrázek 69. Každý z nich je rozdělen na dvě části. Levá část představuje přední pohled na ústrojí, pravá boční pohled. *Spermie v mnohonásobném zvětšení* a *Vajíčko a spermie, z nichž pouze jedna vajíčko oplodní*, jak jsou pojmenovány následující obrázky, se nachází již v kapitole s názvem *Oplození*. Včetně této stránky, můžeme v učebnici najít i jeden odstavec, věnující se pohlavním chorobám (kapavka, příjice, AIDS/HIV) a sexuálnímu životu (Černík, Bičík & Martinec, 1998, s. 69–74).

2.7. Analýza školních vzdělávacích programů vybraných škol

V této kapitole budou podrobeny stručnému rozboru školní vzdělávací programy vybraných základních škol a jednoho víceletého gymnázia. Analýza byla zaměřena na sexuální výchovu, konkrétně byly kladeny tyto otázky:

- a) Jaká témata sexuální výchovy se v jednotlivých ŠVP vyskytují?
- b) Ve kterém ročníku se těmito tématy zabírají?
- c) Ve kterých předmětech jsou probírána jednotlivá témata?
- d) Jakou časovou dotaci tyto předměty mají?

Srovnávací tabulka časových dotací předmětů *Přírodověda*, *Přírodopis* a *Výchova ke zdraví* a jejich modifikací (Tabulka I), v nichž se témata sexuální výchovy vyskytují nejvíce, je na konci této kapitoly.

Školy byly vybrány v Plzeňském a Karlovarském kraji. Písmena, která nahrazují jména škol, nejsou nutně počáteční písmena jmen těchto zařízení.

2.7.1. Analýza ŠVP soukromé základní školy A

Tato základní škola je alternativou ve vztahu ke státním školám, tudíž má i její školní vzdělávací program jistá specifika. Příkladem jsou slovní hodnocení žáků, nebo velmi úzká komunikace mezi školou a zákonnými zástupci žáků. V budově této ZŠ jsou k výuce používány pouze 2 místnosti – větší pro první stupeň a menší pro druhý. Každá třída má přitom vyhrazený svůj koutek. Na prvním stupni se zpravidla některé ročníky spojují, jde o tzv. málotřídní typ školy. K výuce některých předmětů se třídy dělí na skupiny, vytváří se také seskupení z různých ročníků, či se spojují jednotlivé ročníky.

Vzhledem k výše uvedené informaci, ohledně spojování ročníků, je tomuto přizpůsoben i ŠVP. Nejsou v něm uvedeny očekávané výstupy a učivo k jednotlivým ročníkům. Předmět *Člověk a svět*, který je vyučován od prvního do pátého ročníku, v sobě zahrnuje mj. tematické okruhy *Člověk a jeho zdraví* a *Rozmanitost přírody*. V tomto předmětu si žáci osvojují učivo, týkající se pohlavních rozdílů mezi mužem a ženou, intimní hygieny, základů lidské reprodukce, či sexuální výchovy – rodina, partnerství, fyzické a psychické změny v dospívání, etická stránka sexuality, sexuálně přenosné choroby. Nechybí téma ohledně stavby, funkce těla nebo vývoje jedince.

Na druhém stupni je předmět *Výchova ke zdraví* nahrazen předmětem *Svět v člověku*. Zde pedagogové upevňují a rozšiřují poznatky žáků, přicházejících z prvního stupně. Nachází se zde témata jako sexuální kriminalita, zneužívání, láska, partnerství, rodičovství, předčasná sexuální zkušenost, těhotenství, rodičovství mladistvých a poruchy pohlavní identity.

U předmětu *Přírodopis*, který se vyučuje na druhém stupni, tzn. od šestého do devátého ročníku, jsou v tomto ŠVP kromě očekávaných výstupů a učiva přidány školní výstupy z pohledu žáka. Ten je rozdělen na dvě části. První částí je *Hledám odpovědi na otázky*, druhá je pojmenována jako *Zkoumám*. Podle očekávaných výstupů by žáci po absolvování tohoto předmětu, měli umět mj. objasnit stavbu orgánů a orgánových soustav lidského těla, vysvětlit jejich funkce a vztahy.

2.7.2. Analýza ŠVP základní školy G

Tato základní škola je plně organizovaná venkovská škola s devíti postupnými ročníky. Předmět *Člověk a jeho svět*, jmenující se stejně jako vzdělávací oblast, je

rozdělen na vlastivědnou a přírodovědnou část a tyto předměty nahrazuje. *Člověk a jeho svět* se na této škole vyučuje od prvního do pátého ročníku. V přírodovědné sekci se žáci učí popsat jednotlivé části těla již od prvního ročníku, avšak rozmnožovací soustava je zde zmíněna až v pátém ročníku. Hluběji probíraná je hormonální a pohlavní soustava v předmětu *Výchova ke zdraví* v ročníku osmém, kde jedno z průřezových témat je sexuální výchova.

Výchova ke zdraví je vyučována v sedmém a osmém ročníku, přičemž v osmém ročníku je implementována do předmětu *Přírodopis*. Zde je zmíněna sexuální výchova v souvislosti s motivem rodiny, přátelství, lásky, rodičovství, těhotenství, sexuální zkušenosti, intimní hygieny a bezpečného způsobu chování.

2.7.3. Analýza ŠVP základní školy H

Žáci na této ZŠ se dozvídají o prvotních tématech sexuální výchovy již na *prvním stupni v předmětech Prvouka a Přírodověda*. Ve ŠVP je uvedeno, že ve třetím ročníku v tématu *Člověk a jeho zdraví* se děti seznamují s orgánovými soustavami, jednotlivými orgány a jejich funkcemi. Také si osvojují učivo ohledně přenosných i nepřenositelných nemocí, včetně infekcí přenosnými krví (HIV/AIDS). Ve čtvrtém a pátém ročníku se již předmět *Prvouka* nevyučuje a je nahrazen předmětem *Přírodověda*, v němž ve čtvrtém ročníku učitelé vysvětlují rozmnožování rostlin, živočichů a hub. Se základy sexuální výchovy se žáci setkávají v pátém ročníku. Není zde opomenuto učivo, týkající se partnerství, manželství, rodičovství, pohlavních orgánů, dospívání, oplození aj.

Na druhém stupni se výukou sexuální výchovy učitelé zabírají v předmětech *Výchova k občanství a zdraví* a *Přírodopis*. V prvním výše uvedeném se žáci dozvídají o důležitých tématech jako linka důvěry a dětská krizová centra. V sedmém ročníku jsou probírány víry, náboženství, ale také násilí v sexualitě, či formy sexuálního zneužívání. V tomto ročníku je plně otevřen námět sexuální výchovy, kde je vyučováno dopívání, jak tělesné, tak duševní, změny v dospívání, pohlavní orgány muže a ženy, menstruace, poluce, zásady intimní hygieny, rozmnožování. Učitelé osmého ročníku tyto vědomosti rozšiřují o učivo lidské sexuality jako součásti formování osobnosti, lásky, pohlavního života, zdrženlivosti, poruch pohlavní identity, pohlavních chorob vč. AIDS, sexuálních deviací, antikoncepce a plánovaného rodičovství. V devátém ročníku

je věnovaná pozornost projevům sexuality, pohlavnímu styku, promiskuitě, interrupci, rodičovství mladistvých, prostituci, pornografii aj.

Přírodopis na druhém stupni slouží k nabývání vědomostí ohledně základů biologie buněk, živočišných a rostlinných systémů, základů biologie člověka a geologie. I přesto není opomíjena rozmnožovací soustava člověka a pohlavní aktivita, především v osmém ročníku, která se v učební látce *Stavba těla člověka* nachází, společně se soustavou oběhovou, mizní, vylučovací, kožní, smyslovou, nervovou, kosterní, pohybovou, trávicí a dýchací. Žáci se také v tomto ročníku zúčastňují čtyř laboratorních prací, dvě z nich právě v souvislosti se stavbou těla člověka. Další dvě se týkají orgánové soustavy savců a jejich třídění. V okruhu *Základy genetiky* učitelé objasňují rozdíly mezi pohlavním a nepohlavním rozmnožováním. Na zřetel jsou brány Mendelovy zákony, pohlavní aktivita, etologie živočichů, přenos dědičných vlastností, pojmy chromozom, gen, genetika, proměnlivost, či šlechtitelství a chovatelství.

2.7.4. Analýza ŠVP základní školy K

Poznání člověka jako živé bytosti a upevňování správného jednání mezi lidmi jsou jedny z témat probíraných v prvních třech ročnících na této ZŠ, a to v předmětu *Prvouka*. Ve čtvrtém a pátém ročníku v předmětu *Přírodověda* se děti dozvídají o lidském těle, jeho biologických a fyziologických funkcích, vývoji jedince, základech lidské reprodukce a partnerství, což je zde uváděno jako základy sexuální výchovy.

Na *Prvouku* volně navazují předměty *Občanská výchova* a *Výchova k občanství*. *Občanská výchova* se vyučuje v šestém a sedmém ročníku s časovou dotací jedné hodiny týdně, *Výchova k občanství* v osmém a devátém ročníku taktéž jedné hodiny týdně. Důraz je kladen na mezilidské vztahy, důležité oblasti a mezníky lidského života, formování vědomé odpovědnosti za vlastní život, rozhodování aj. V předmětu *Přírodopis*, vyučující se tradičně od šestého do devátého ročníku, si žáci ujasňují stavbu, funkci a umístění jednotlivých orgánů a orgánových soustav. Jedním z průřezových témat jsou nemoci, jejich prevence, včetně pohlavně přenosných nemocí. Poznatky o chorobách se získávají též v předmětu *Výchova ke zdraví*. Zde se pedagogové snaží, aby se žáci dokázali orientovat v základních otázkách sexuality a uplatňovat odpovědné sexuální chování.

2.7.5. Analýza ŠVP základní školy L

V této škole jsou vzděláváni žáci s určitými handicap, které jim znemožňují vzdělávání ve velkém (běžném) kolektivu. Vlivem těchto znevýhodnění, vyžadují péči speciálních pedagogů. Při bližším nahlédnutí do ŠVP je vidět, že se nikterak neliší od ostatních analyzovaných ŠVP. *Prvouka* se zde vyučuje od prvního do třetího ročníku, kde se probírá učivo o lidském těle a rodině. Dokonce se v tomto předmětu ve třetím ročníku zmiňují o sexuálním týrání, či ochraně před infekcemi přenosnými krví (hepatitida, HIV/AIDS). Učitelé přírodovědy, vyučující ve čtvrtém a pátém ročníku, se v tomto předmětu věnují tématům lidského těla v souvislosti se základní stavbou a funkcemi, základní lidské reprodukce, partnerství, rodičovství, etické stránce sexuality.

Výchova ke zdraví se zde vyučuje jako samostatný předmět v 6. a 7. ročníku, s časovou dotací jedné hodiny týdně. Cílí se mj. na získávání orientace v základních otázkách sexuality a uplatňování odpovědného sexuálního chování. V sedmém ročníku je probírána sexuální výchova jako samostatné téma a spadají sem témata jako fáze lidského života, stáváme se mužem a ženou, přátelství, láska, možná ohrožení dospívajících (promiskuita, prostituce, kuplířství, pornografie), antikoncepce, pohlavní styk. *Přírodopis* na této základní škole probíhá dvě hodiny týdně, a to od šestého do devátého ročníku. Své poznatky o lidském těle si žáci prohlubují v ročníku osmém, kde je pozornost zaměřena na jednotlivé soustavy, včetně pohlavní a na téma rozmnožování.

2.7.6. Analýza ŠVP základní školy M

Vzdělávání v předmětu *Přírodověda*, vyučovaném ve čtvrtém a pátém ročníku, se na této ZŠ zaměřuje mj. na poznání lidského těla, biologických a fyziologických funkcí, základy lidské reprodukce. Důraz je rovněž kladen na předání poznatků o partnerství, rodičovství, což je zde uváděno jako *Základy sexuální výchovy*. V předmětu *Výchova ke zdraví* se žáci naučí orientovat v základních otázkách sexuality a získat povědomí o uplatňování odpovědného sexuálního života. Vzdělávání v předmětu *Přírodopis*, který navazuje na předmět *Přírodověda*, seznamuje s anatómií lidského těla, stavbou a funkcí jednotlivých orgánů, orgánových soustav, jejich významem, ochranou zdraví. Taktéž se žáci učí aplikovat přírodovědné poznatky

v praktickém životě. Očekávané výstupy ke konkrétním ročníkům v tomto ŠVP uvedeny nejsou.

2.7.7. Analýza ŠVP základní školy R

Základní popis lidského těla můžeme v tomto ŠVP najít již v předmětu *Prvouka*, avšak stavby a funkce orgánových soustav jsou probírány ve druhé části prvního stupně v předmětu *Přírodopis*. Kromě těchto soustav se zde v osmém a devátém ročníku probírají pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, intimní hygiena, sexuální zneužívání, ochrana před infekcemi přenosnými krví, partnerství, rodičovství, etická stránka vztahů, etická stránka sexuality. Tato témata se doplňují v předmětu *Výchova ke zdraví*, a jsou implementovaná od druhého stupně, tzn. od šestého do devátého ročníku. K nim se přidávají okruhy jako láska, pohlavní ústrojí muže a ženy, která jsou ve stejném ročníku probírána i v předmětu *přírodopis*. Dále nejsou opomíjeny oblasti jako jsou základy sexuality, předčasná sexuální zkušenost, sexualita jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, promiskuita, problémy těhotenství a rodičovství mladistvých, poruchy pohlavní identity, sexuální kriminalita. Lidská sexualita z anatomického hlediska je hlouběji probírána v předmětu *Přírodopis*, jenž je vyučován od šestého do devátého ročníku. Konkrétně v osmém ročníku si žáci osvojují látku o fyziologii a anatomii člověka, ale také viry a bakterie, které souvisí s přenosnými nemocemi typu HIV/AIDS. Také učivo o pohlavních chromozomech, jež se vyučuje v ročníku devátém, je v kontextu se sexuální výchovou.

2.7.8. Analýza ŠVP základní školy SŠ

Podle očekávaných školních výstupů je na této ZŠ v ŠVP uvedeno, že se žáci naučí základní látku o orgánových soustavách a jejich funkcích již ve druhém ročníku v předmětu *Prvouka*. Toto učivo se znovu probírá ve stejném předmětu i ve třetím ročníku a rozšiřuje se o téma sexuálního zneužívání. Prevence pohlavních nemocí, jejich přenos, ochrana před přenosem (hepatitida, HIV/AIDS), sexuální chování, aj. jsou probírány v pátém ročníku v předmětu *Přírodověda*.

Anatomie a fyziologie člověka je podrobněji popisována v osmém ročníku, v předmětu *Přírodopis*, kde je též vysvětlován vliv pohlavních hormonů na změny lidského těla v průběhu života. Také popis stavby ženské a mužské pohlavní soustavy

zde není opomíjen. Je zřejmé, že do předmětu *Přírodopis* je začleněna část výstupu vzdělávacího oboru *Výchova ke zdraví*. Samotný předmět *Výchova ke zdraví* není v ŠVP obsažen, ovšem je implementován do předmětu *Výchova k občanství a ke zdraví*, a to v časové dotaci po jedné hodině týdně, v šestém a devátém ročníku. Avšak jedna z těchto oblastí sexuální výchovy se vyskytuje i v sedmém ročníku – sexuální kriminalita, tj. forma šikany, zneužívání dětí, a v osmém ročníku – sexualita v zákoně, start v oblasti sexuálního života, metody antikoncepce, postoje k sexualitě a sexuálnímu chování. *Výchova k občanství a ke zdraví* spadá do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. V posledním ročníku se žáci učí diskutovat o problémech a rizicích předčasné sexuální zkušenosti, seznamují se s poruchami pohlavní identity, vzdělávají se o nutnosti ochrany před přenosnými i nepřenositelnými pohlavními chorobami. Také se probírá učivo spojené s předčasným těhotenstvím a sexuálními dysfunkcemi.

2.7.9. Analýza ŠVP základní školy Z

Předmět *Prvouka* je zařazen od prvního až do třetího ročníku, stejně jako tomu bylo u předešlé ZŠ. V průřezovém tématu *Osobnostní a sociální výchova* je část zvaná *Mezilidské vztahy*. *Přírodověda* vyučující se ve čtvrtém a pátém ročníku po dvou hodinách týdně, volně navazuje na předmět *Prvouka*. Již zde se, v tematickém okruhu *Člověk a jeho zdraví*, děti seznamují nejen se základy sexuální výchovy, lidským tělem, partnerstvím, rodičovstvím, ale rovněž se základy fungování lidského těla.

Přírodopis je vyučován v šestém, sedmém a devátém ročníku. V osmém ročníku je integrován samostatný předmět s názvem *Biologie člověka a výchova ke zdraví*. V tomto předmětu je zařazena část vzdělávacího oboru *Výchova ke zdraví* a jsou zde prohlubovány a upevňovány znalosti o sexuálním dospívání, reprodukčním zdraví, nemocech, přenosných pohlavním stykem, orgánech, orgánových soustavách, jejich funkcích, vybírání partnera aj. V předmětu *Občanská výchova* se žáci dozvídají o mravních principech a pravidlech společenského soužití. Vyučuje se ve všech ročnících druhého stupně. Žáci si také osvojují dovednost v utváření pozitivních vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo ni, či se učí rozpoznávat stereotypní nahlížení na postavení muže a ženy v rodině, v zaměstnání i v politickém životě, učí se vnímat předsudky v nazírání na roli žen ve společnosti a v neposlední řadě též odhalovat názor a postoje ohrožující lidskou důstojnost, nebo přiměřeně obhajovat svá

práva. *Výchova ke zdraví* je zařazena do šestého, sedmého a devátého ročníku. Část obsahu předmětu *Výchova ke zdraví* je zařazena do osnov *Biologie člověka a Výchova ke zdraví* v osmém ročníku. V tomto předmětu žáci získávají kompetence sociální, personální, občanské a komunikativní. Poznávají člověka jako biologického jedince s jednotlivými etapami, či se učí propojit zdraví a zdravé mezilidské vztahy se základními etickými a morálními postoji.

2.7.10. Analýza ŠVP gymnázia S

U tohoto osmiletého gymnázia se *Výchova ke zdraví* vyučuje pouze v tercii, a to v rámci předmětu *Biologie a geologie*, který převzal okruhy sexuální výchovy. *Občanská výchova*, vyučující se v prvních třech ročnících, seznamuje studenty se změnami v období dospívání. Ti se dozvídají o tělu, stavbě a funkci jednotlivých částí

Tab. I – Srovnávací tabulka časových dotací

	Přírodověda					Přírodopis				Výchova ke zdraví			
	1. r.	2. r.	3. r.	4. r.	5. r.	6. r.	7. r.	8. r.	9. r.	6. r.	7. r.	8. r.	9. r.
ZŠ A ¹	2	2	2	3	3	2	2	2	1	1	1	2	2
ZŠ G ²	2+0,5	2+0,5	2+0,5	3+1	3+1	1+1	2	1	1+1	-	1	1	-
ZŠ H ³	-	-	-	3+1	3+1	2	1	2	2	1+1	1+1	1+1	2
ZŠ K	-	-	-	1+1	2	2	2	2	1	1	1	-	-
ZŠ L	-	-	-	1+1	1+1	2	2	2	2	1	1	0	0
ZŠ M	-	-	-	2	2	2	2	2	2	1	-	-	1
ZŠ R	-	-	-	1+1	2	2	1+1	1	1+1	1	0+1	1	0+1
ZŠ SŠ ⁴	-	-	-	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2
ZŠ Z ⁵	-	-	-	1+1	2	2	2	0	1	1	1	0	1
G S ⁶	-	-	-	-	-	2,5	1+1	1	1,5	-	-	1	-

¹přírodověda a prvouka spadá do předmětu Člověk a svět; výchova ke zdraví do předmětu Svět v člověku

²přírodověda a prvouka spadá do předmětu Člověk a svět; v týdnech, kdy neprobíhá předmět Informatika, je předmět Člověk a jeho svět posílen o jednu vyučovací hodinu, proto „+0,5“

³přírodověda je spojená s vlastivědou; výchova ke zdraví je modifikována do předmětu Výchova k občanství a zdraví

⁴výchova ke zdraví je obsažena v rámci předmětu Výchova k občanství a zdraví (6. a 9. ročník po jedné hodině)

⁵přírodopis a výchova ke zdraví je v osmém ročníku nahrazen jediným předmětem Biologie člověka a výchova ke zdraví

⁶přírodopis je nahrazen předmětem Biologie a geologie

těla, v sekundě, v předmětu *Biologie a geologie*. V tomto ročníku se také vyučují oblasti sexuální výchovy - vztahy mezi lidmi, včetně lásky, či partnerských a manželských vztahů, puberta, sexuální dospívání, reprodukční soustava, její zdraví, sexualita jako součást formování osobnosti, zdrženlivost, předčasná sexuální zkušenost, promiskuita, problémy těhotenství a rodičovství mladistvých, poruchy pohlavní identity, nemoci přenosné krví a sexuálním kontaktem. V tercii pedagogové obohacují studenty

vědomostními poznatky v oblastech lidské anatomie a fyziologie, včetně soustavy rozmnožovací, dědičnosti a proměnlivosti. Též jako rozšiřující látky SV, se zde vyskytují – sexuální kriminalita a formy sexuálního zneužívání dětí.

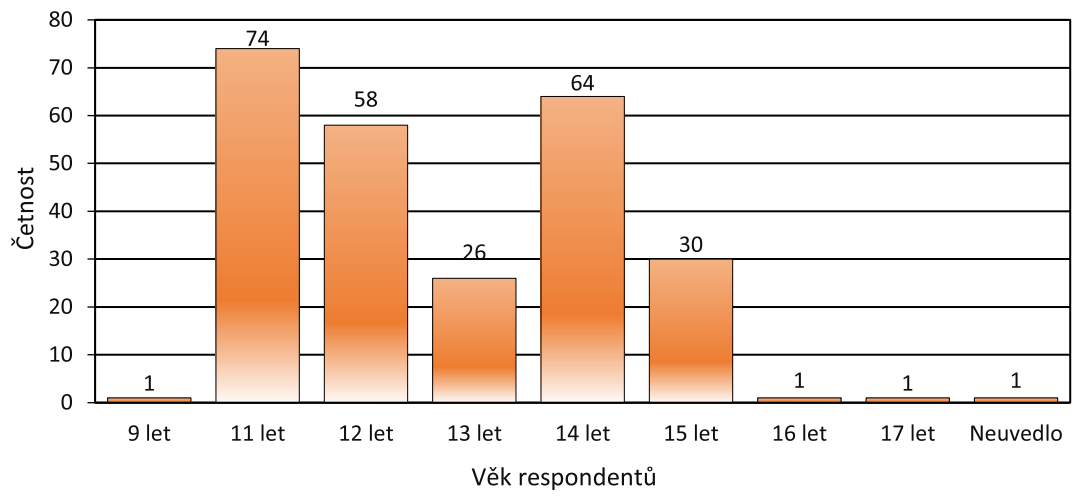
3. METODOLOGIE

3.1. Dotazník

Maňák a kol. (1994) ve své publikaci *Kapitoly z metodologie pedagogiky* uvádí, že dotazníkem se provádí průzkum určité skupiny a z tohoto průzkumu se poté získávají statistická data. Je to soubor písemných dotazů, který je v souladu s určitými principy a zásady, a který se často používá ve společenských vědách, jako jsou sociologie, pedagogika, psychologie a další (Maňák et al., 1994). Gavora (2000) determinuje dotazník jako metodu dotazování se na otázky a získávání odpovědí na tyto otázky, které dotazovaní vypisují ručně. Jiný autor píše, že je to soubor otázek, které jsou vypracovány s předstihem a odpovědi se vyhotovují písemnou formou (Chráška, 2007). Také se dá dotazník určit jako postup, který může zajistit autorovy tohoto dotazníku písemné informace o jednom či více dotazovaných lidech. (Skalková et al., 1983).

Hlavním cílem tohoto dotazníkového šetření bylo zjistit, jaký vztah mají žáci a učitelé k výuce sexuální výchovy. Bylo použito 11 otázek, z toho 8 uzavřených, 2 polouzavřené otázky a jedna otevřená. Dotazník vyplnilo celkem 256 žáků a 10 učitelů ze tří vybraných základních škol. Z hlediska pohlaví se z těchto 256 žáků tohoto šetření zúčastnilo 118 mužů a 126 žen. 12 žáků svoje pohlaví nevedlo. Z hlediska ročníků vyplnilo dotazník 137 žáků šestých ročníků, 26 žáků osmého ročníku a 93 žáků devátých ročníků. Záměrem rozdání dotazníků převážně do šestých a devátých ročníků bylo sledovat změnu a vývoj v postoji k tematice sexuální výchovy na druhém stupni základních škol. Věková skladba respondentů byla od 9 a 17 let. Pouze jeden žák nevedl svůj věk. Tuto věkovou skladbu znázorňuje Obr 1.

Věková skladba respondentů

N=256

Obr. 1. Věková skladba respondentů

4. VÝSLEDKY

4.1. Dotazník pro žáky

První otázka byla uzavřená. Respondenti odpovídali na otázku, zda se již někdy setkali s tématem sexuální výchovy. Na výběr byly dvě možnosti, a to „ano“ a „ne“. Častější odpovědí bylo „ano“ (76,56 %), zatímco odpověď „ne“ byla méně častá (21,09 %). Šest žáků neodpovědělo, nebo odpovědět nechtělo (2,34 %). Z 54 respondentů, kteří odpověděli záporně na tuto otázku, bylo 45 ze šestých ročníků, zbytek (devět) potom z ročníků devátých. To nesouhlasí s údaji ve školních vzdělávacích programech těchto škol, kde se uvádí, že základy sexuální výchovy se probírají již na prvním stupni.

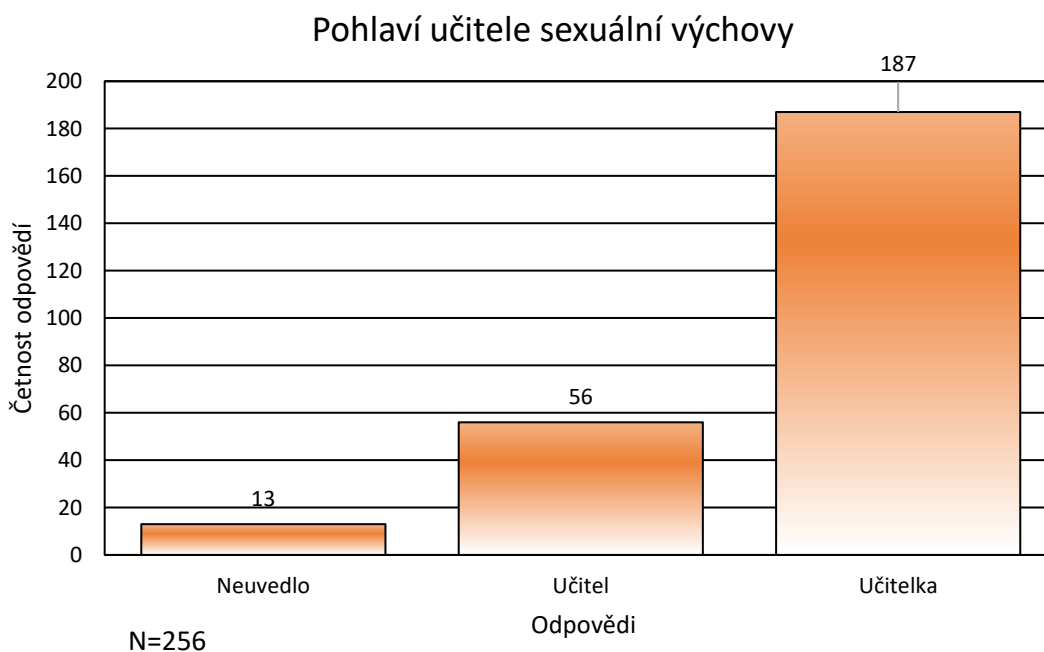
Další položkou v dotazníku byla opět uzavřená otázka. U ní respondenti odpovídali na otázku „Jak příjemné/nepříjemné je ti mluvit o sexuální výchově“. Na výběr měli z následujících možností: A) s rodiči, za B) s učitelem/učitelkou, za C) s kamarádem. Respondenti u každé z těchto třech možností kroužkovali odpovědi „Příjemné“, nebo „Nepříjemné“. 197 respondentů uvedlo, že je pro ně nepříjemné hovořit o sexuální výchově s rodiči (76,95 %). Pouze pro 47 respondentů je hovoření o sexuální výchově s rodiči příjemné (18,36 %). Z těchto 47 odpovědí jich bylo 24 od žáků šestých tříd, 23 od žáků osmých a devátých ročníků. Tento výsledek ukázal, že nehledě na navštěvovaném ročníku jsou pro mladé lidi témata sexuální výchovy stále choulostivá, pokud jde o komunikaci s rodiči. 12 respondentů (4,69 %) nevedlo svoji odpověď.

Možnost s označením „B“ přinesla obdobné výsledky, jako možnost „A“. Pouze pro 47 respondentů (18,36 %) bylo příjemné mluvit o tématech sexuální výchovy s učiteli. 15 z těchto 47 respondentů bylo ze šestých tříd a 32 z tříd osmých a devátých. Zde můžeme vidět změnu oproti předešlému výsledku. To může být způsobené například tím, že ve vyšších ročnících se více probírají témata sexuální výchovy, čemuž nasvědčují i ŠVP těchto škol. 193 respondentů zakroužkovalo odpověď „Nepříjemné“ (75,39 %). 16 žáků svoji odpověď nevedlo (6,25 %).

Jako u jediné z těchto tří možností, u možnosti „C“ převažovala odpověď „Příjemné“, na kterou odpovědělo 132 respondentů (51,56 %), zatímco odpověď „Nepříjemné“ zakroužkovalo 109 žáků (42,58 %). 44 dotazovaných, kteří vyznačili

odpověď „Příjemné“, bylo z šestých tříd, 88 z osmých a devátých tříd. 15 respondentů nevedlo svoji odpověď (5,86 %).

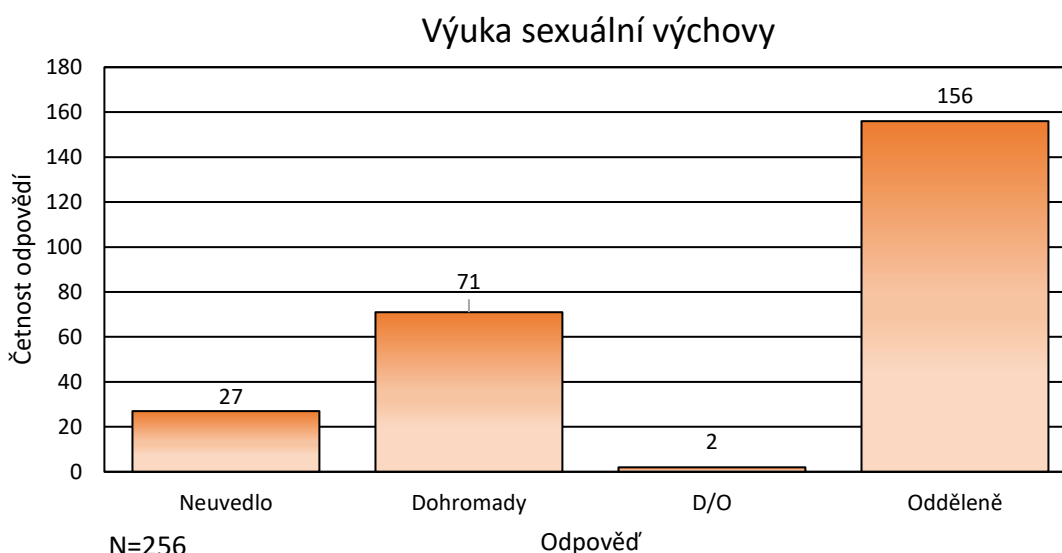
Otázka číslo tři byla opět uzavřená a respondenti na ní odpovídali, jaké pohlaví by měl podle nich mít učitel vyučující sexuální výchovu. Výsledky ukazují, že podle většiny respondentů (73,05 %) by měly sexuální výchovu vyučovat ženy. 21,88 % respondentů zakroužkovalo odpověď „Učitel“, 5,08 % respondentů nevedlo svoji odpověď. Vzhledem k rozdělení pohlaví respondentů (118 mužů, 44 z nich hlasovalo pro učitele mužského pohlaví; 126 žen, 107 z nich označilo odpověď „Učitelka“; 12 respondentů z řad žáků nevedlo v úvodní části dotazníku své pohlaví) je patrné, že vyučující ženského pohlaví jsou preferované spíše, než muži, nehledě na pohlaví žáka samotného. Obrázek 2 znázorňuje počty jednotlivých odpovědí na otázku číslo tři.

Obr. 2. Pohlaví učitele vyučující sexuální výchovu

Čtvrtá otázka se týkala preferencí žáků ohledně rozdělení třídy podle pohlaví během výuky sexuální výchovy. Jinak řečeno, zda je podle nich lepší vyučovat sexuální výchovu odděleně (chlapci – dívky), nebo dohromady. 60,94 % respondentů se shodlo na tom, že je podle nich lepší vyučovat sexuální výchovu odděleně (100 z těchto 156 respondentů navštěvovalo šesté ročníky). Preferenci výuky sexuální výchovy dohromady uvedlo 27,73 % respondentů, z nichž 20 jich bylo ze šestých ročníků. Pouze

0,78 % žáků uvedlo, že jsou podle nich lepší obě varianty, to znamená vyučovat sexuální výchovu jak odděleně, tak dohromady, a to podle vyučované látky. Tito respondenti uvedli potencionální rozdělení třídy na základě charakteristiky zrovna probírané látky. 10,55 % dotazovaných svoji odpověď neuvedlo, či z jejich odpovědí nebylo zřejmé, pro kterou z možností se přiklání. Na obrázku 3 jsou vidět počty jednotlivých odpovědí na otázku číslo čtyři.

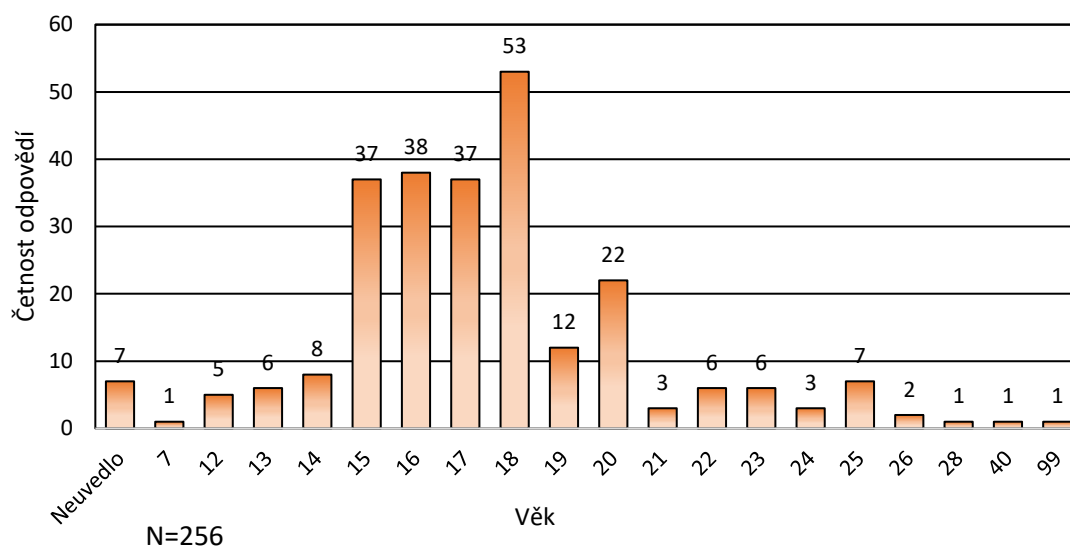

Obr. 3. Preference třídění žáků během výuky sexuální výchovy podle pohlaví

Legenda: D/O – Výuka sexuální výchovy dohromady i odděleně

V páté otázce měli respondenti do rámečku napsat číslo znázorňující věk, ve kterém je podle nich ideální začít se sexuálním životem. Při rozdávání dotazníku bylo zdůrazněno, že se jedná o první pohlavní styk, jelikož pojem *sexuální život* si člověk může vysvětlit i jinak. Výsledek této položky dotazníku znázorňuje Obr. 4, kde jsou ukázány počty jednotlivých odpovědí. Z něhož vyplývá, že nejčastější odpovědí bylo „18“. Toto číslo uvedlo 20,7 % respondentů. Druhou nejčastější odpovědí bylo „16“ – 14,84 % respondentů. Věk patnáctého a sedmnáctého roku života napsalo stejné procento respondentů, a to 14,45 %. Průměr uváděný žáky šestých tříd byl 18,5 a žáky tříd osmých a devátých 17, přičemž průměrný věk uváděný chlapci byl 17,5 roků a u dívek 18 roků.

Věk začátku sexuálního života z pohledu respondentů

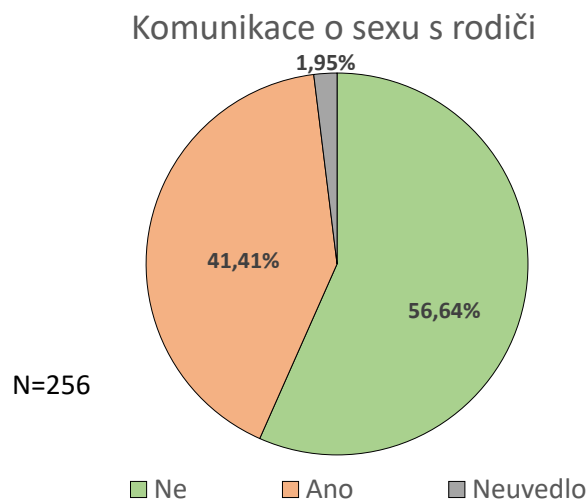

Obr. 4. Ideální věk začátku sexuálního života z pohledu respondentů

V následující, šesté otázce dotazovaní odpovídali na otázku, odkud pramenily jejich informace ohledně sexuální výchovy, pokud nějaké měly. V dotazníku určeném pro tuto práci bylo na výběr ze šesti kroužkových odpovědí a jedné otevřené, pokud si nevybrali z předchozích šesti. Respondenti zpravidla označovali více než jednu odpověď. Nejčastější odpověď byla „od kamarádů“, kterou uvedlo 154 žáků z 256 (60,16 %). Druhá nejčastější odpověď „ze školy“ byla označena 151 krát (58,98 %). Nejméně zastoupenou odpovědí byla jediná otevřená, „z jiných zdrojů (uved', jakých)“. Žáci u této možnosti odpovídali svými slovy, odkud mají informace o sexuální výchově. 5 respondentů (1,95 %) uvedlo jiné rodinné příslušníky, než „od rodičů/vychovatelů“ a „od sourozenců“. Dva napsali, že informace mají od partnera a dva jiní z knihy. Po jednom zastoupení byly odpovědi „z tábora“ a „z televize“.

Sedmá, uzavřená otázka, se týkala komunikace o sexu s rodiči respondentů. Na výběr měli ze dvou odpovědí, a to „ANO“ a „NE“. Většina žáků označila odpověď „NE“. Takových bylo 145, zatímco u druhé možnosti („ANO“) jich bylo 106. Ze všech žáků šestých tříd, kterých bylo 137, jich odpovědělo kladně na tuto otázku 36,5 %. 56 respondentů z výše zmiňovaných 106, kteří odpověděli kladně na tuto otázku, bylo z osmých, resp. devátých ročníků. Z celkového počtu 119 žáků devátých a osmých ročníků jich 56 představuje 47,06 %. Výsledky v porovnání s předešlou otázkou ukazují, že více žáků mluvilo s rodiči o sexu (106), ale již méně od nich mají informace

ohledně sexuální výchovy (72). Také můžeme vidět procentuální růst počtu dotazovaných, vzhledem k ročníku, kteří již komunikovali o sexuální výchově se svými rodiči. Obr. 5 znázorňuje koláčový graf s procentuálním rozdělením odpovědí na sedmou otázku.

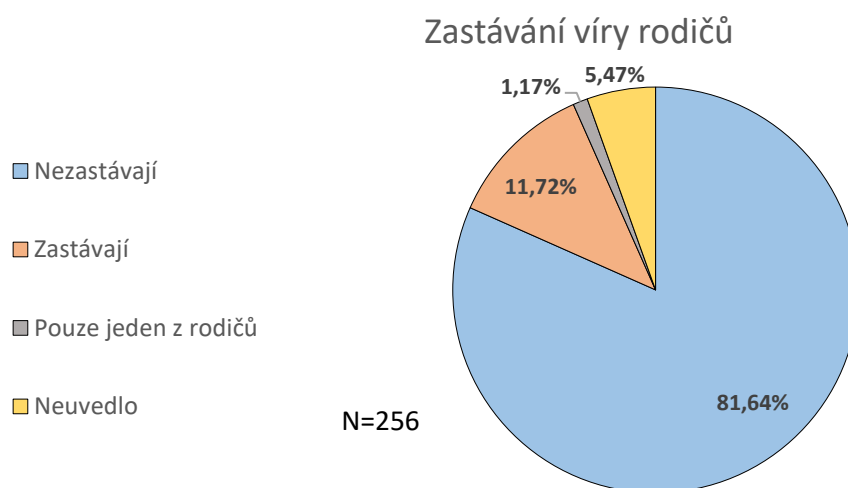

Obr. 5. Existence komunikace o sexu s rodiči

Následující, osmá otázka, byla zaměřena na zjištění, zda respondenti přistihli své rodiče při intimních chvílích. Tato položka byla vybrána záměrně z důvodu zjištění vztahu mezi předcházející, sedmou otázkou, zaměřující se na existenci komunikace o sexu mezi respondenty a jejich rodiči, a mezi otázkou osmou. Na tuto otázku odpovědělo kladně 56 žáků, to představuje 21,88 %. Z těchto 56 respondentů jich 31 označilo stejnou odpověď v předchozí otázce. To znamená, že 55,36 % dotazovaných, kteří přistihli rodiče při sexu, s nimi o tomto tématu mluvili. Zápornou variantu označilo 191 žáků (74,61 %).

Otázka číslo devět byla opět uzavřená výběrová a týkala se víry respondentů a jejich rodičů. Na výběr měli, jako u předchozích dvou otázek, možnosti „ANO“ a „NE“, a to jak v podotázce ohledně víry jich samotných, tak v podotázce ohledně víry jejich rodičů. Výsledky obou podotázek byly početně víceméně stejné. 30 respondentů v dotazníku uvedlo, že oni sami zastávají nějakou víru. Stejný kladný výsledek byl u víry jejich rodičů. 19 žáků (63,33 %) z těchto třiceti dotazovaných, kteří zastávají

víru, označilo, že jejich rodiče taktéž zastávají nějakou víru, nebo alespoň jeden z nich. Tři respondenti uvedli, že víru má pouze matka či otec. Tyto tři odpovědi ohledně víry rodičů nebyly započítány do zbylých 30. Většina (217; 84,77 %) žáků z celkových 256 se k žádnému náboženství nepřiklání. Devět (3,52 %) z těchto 256 žáků svoji odpověď neuvedlo. Graf znázorňující procentuální zastoupení četností odpovědí na otázku, týkající se rodičů a jejich víry znázorňuje Obr. 6.

Obr. 6. Zastoupení věřících mezi rodiči

Předposlední, desátá otázka, byla zaměřena na jednotlivá témata sexuální výchovy. Celkem těchto témat bylo v dotazníku použito osm, a to: A) zakládání rodiny, B) mezilidské vztahy, C) pohlavně přenosné nemoci, D) pohlavní soustavy, E) antikoncepce, F) sexuální orientace, G) intimní hygiena, H) deviace a úchyvky. Respondenti označovali jejich preference ohledně důležitosti. Na výběr měli z následujících pěti možností, které označovaly stupeň důležitosti: „Velmi důležitá“, „Docela důležitá“, „Docela nedůležitá“, „Zcela nedůležitá“ a „Je mi to jedno“.

Četnosti označení k jednotlivým položkám této tabulky jsou shrnuty v Tabulce II, ve které levý sloupec s označením „10A“ – „10H“ odpovídá tématům sexuální výchovy v pořadí (A–H) tak, jak byli vypsány v předešlém odstavci. První řádky u jednotlivých témat představuje jejich četnost (F), druhé řádky (vybarveny žlutě) potom procentuální zastoupení těchto „F“ (značeno jako „%(F)“) vzhledem ke všem dotazníkům, kterých bylo 256.

Tab. II. Témata sexuální výchovy a jejich důležitost u žáků – výsledky

	Velmi důležitá	Docela důležitá	Docela nedůležitá	Zcela nedůležitá	Je mi to jedno	Neodpověděli
10A	F = 110	F = 98	F = 17	F = 5	F = 24	F = 2
(N = 256)	%(F) = 42,97	%(F) = 38,28	%(F) = 6,64	%(F) = 1,95	%(F) = 9,38	%(F) = 0,78
10B	F = 78	F = 105	F = 34	F = 8	F = 26	F = 5
(N = 256)	%(F) = 30,47	%(F) = 41,02	%(F) = 13,28	%(F) = 3,13	%(F) = 10,16	%(F) = 1,95
10C	F = 130	F = 60	F = 18	F = 29	F = 15	F = 4
(N = 256)	%(F) = 50,78	%(F) = 23,44	%(F) = 7,03	%(F) = 11,33	%(F) = 5,86	%(F) = 1,56
10D	F = 30	F = 93	F = 53	F = 20	F = 52	F = 8
(N = 256)	%(F) = 11,72	%(F) = 36,33	%(F) = 20,70	%(F) = 7,81	%(F) = 20,31	%(F) = 3,13
10E	F = 85	F = 87	F = 34	F = 12	F = 32	F = 6
(N = 256)	%(F) = 33,20	%(F) = 33,98	%(F) = 13,28	%(F) = 4,69	%(F) = 12,50	%(F) = 2,34
10F	F = 59	F = 86	F = 51	F = 16	F = 38	F = 6
(N = 256)	%(F) = 23,05	%(F) = 33,59	%(F) = 19,92	%(F) = 6,25	%(F) = 14,84	%(F) = 2,34
10G	F = 126	F = 80	F = 20	F = 9	F = 15	F = 6
(N = 256)	%(F) = 49,22	%(F) = 31,25	%(F) = 7,81	%(F) = 3,52	%(F) = 5,86	%(F) = 2,34
10H	F = 22	F = 49	F = 51	F = 48	F = 76	F = 10
(N = 256)	%(F) = 8,59	%(F) = 19,14	%(F) = 19,92	%(F) = 18,75	%(F) = 29,69	%(F) = 3,91

Výsledky ukazují, že pro cca polovinu dotázaných jsou velmi důležitá témata *Pohlavně přenosné nemoci a Intimní hygiena*. Bezmála jedna třetina respondentů označila učební látku *Deviace a úchytky* stupněm „Je mi to jedno“. Vzhledem k malému zastoupení, které tuto oblast označilo jako „Velmi důležitá“ (8,59 %, nejméně ze všech témat), a vzhledem k největšímu zastoupení z daných témat, které bylo označeno jako „Zcela nedůležitá“, se dá říct, že tito žáci shledávají téma *Deviace a úchytky* jako nejméně důležité. Naopak nejvíce důležité, pokud sečteme počty těch, kteří označili dané téma jako důležité (ať už velmi, či docela), shledali dotázaní látku *Zakládání rodiny a Intimní hygiena*.

Jedenáctá, poslední otázka, byla otevřená a respondenti v ní byli dotazováni na otázku, zda je podle nich problematika sexuální výchovy na jejich škole věnovaná dostatečná pozornost. Aby se předešlo pouhému vypisování slov „ano“ a „ne“, tak měli napsat i zdůvodnění jejich názoru. I přesto, nebo právě proto, 35 dotazovaných na tuto otázku vůbec neodpovědělo (23 z těchto dotazovaných bylo ze šestých ročníků), 38 jich

odpovědělo pouze slovy „ano“, „ne“, „podle mě ano“, „myslím, že ano“ atp., a z 24 odpovědí nebyla zřejmá odpověď na danou otázku.

Výsledky z šestých ročníků, ve kterých bylo 137 respondentů, jsou následující: 24 neví, zda je sexuální výchova věnovaná dostatečná pozornost; 19 neví, protože to ještě neprobírali; tři žáci odpověděli „nevím, asi ano“; čtyři žáci (ze stejné třídy) napsali, že není a zároveň s tím podotkli nevhodné chování svých spolužáků, během výuky těchto témat; tři žáci mají také nesouhlasný názor se zmínkou jejich ročníku či věku; 13 jich odpovědělo záporně bez dalšího odůvodnění; dva měli také záporný názor s připomínkou probírání sexuální výchovy v pátém ročníku, dva si mysleli, že by se mělo probírat více, nicméně stejně se podle nich předmět věnuje sexuální výchově nedostatečně; jednomu žákovi 6. třídy to přišlo nedůležité, jednoho to nezajímalo a 29 bylo zcela souhlasných. 36 respondentů neodpovědělo, nebo odpovědělo, ale ne na zadanou otázku.

U osmých a devátých ročníků byly výsledky odlišné. Šest jich nevědělo, podle dvou z těchto šesti to ještě neprobírali. 52 dotazovaných napsalo záporný názor ohledně dostatečného věnování času problematice sexuální výchovy, přičemž 15 z nich si myslí, že by se touto tematikou měli ve školách zabývat více a čtyři napsali o nechuti vyučujících se o těchto tématech bavit. 38 žáků napsalo zcela kladnou odpověď. 23 neodpovědělo, nebo ne na zadanou otázku.

4.2. Dotazník pro učitele

Druhý dotazník byl rozdán deseti učitelům přírodopisu a výchovy ke zdraví, kteří tyto předměty vyučovali na těch třech školách, kde byly rozdány dotazníky pro žáky.

První položka v tomto dotazníku byla totožná s desátou u dotazníku pro žáky. Učitelé měli označit jejich názor na stupeň důležitosti, vzhledem k následujícím tématům sexuální výchovy: A) zakládání rodiny, B) mezilidské vztahy, C) pohlavně přenosné nemoci, D) pohlavní soustavy, E) antikoncepce, F) sexuální orientace, G) intimní hygiena, H) deviace a úchylnky. Počty jednotlivých odpovědí jsou v Tabulce III. Písmeno „F“ značí četnost odpovědí, „%(F)“ pak jejich procentuální zastoupení vzhledem k „N“.

Výsledky ukazují rozdílnost v přiřazování důležitosti jednotlivých témat sexuální výchovy mezi žáky a jejich učiteli. Pokud použijeme k porovnání stejnou metodu jako u dotazníků u žáků, tzn. součet označení stupňů důležitosti „Velmi důležitá“ a „Docela důležitá“, ukazuje se, že zatímco žáci přiřazují největší váhu tématům *Intimní hygiena a Zakládání rodiny*, tak učitelé zas přiřazují největší váhu tématům *Antikoncepce a Mezilidské vztahy*.

Tab. III. Témata sexuální výchovy a jejich důležitost u učitelů – výsledky

	Velmi důležitá	Docela důležitá	Docela nedůležitá	Zcela nedůležitá	Je mi to jedno
10A (N=10)	F=6 %(F)=60	F=4 %(F)=40	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10B (N=10)	F=8 %(F)=80	F=2 %(F)=20	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10C (N=10)	F=6 %(F)=60	F=4 %(F)=40	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10D (N=10)	F=3 %(F)=30	F=6 %(F)=60	F=1 %(F)=10	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10E (N=10)	F=9 %(F)=90	F=1 %(F)=10	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10F (N=10)	F=1 %(F)=10	F=5 %(F)=50	F=4 %(F)=40	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10G (N=10)	F=6 %(F)=60	F=3 %(F)=30	F=1 %(F)=10	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0
10H (N=10)	F=2 %(F)=20	F=6 %(F)=60	F=2 %(F)=20	F=0 %(F)=0	F=0 %(F)=0

Následující, druhá otázka, byla uzavřená a učitelé u ní měli označit, zda podle jejich názoru je sexuální výchově věnovaná dostatečná pozornost. Devět z deseti respondentů odpovědělo kladně. Pouze jediný respondent odpověděl záporně. A byl jediný, který v předchozí odpovědi označil všechny zadaná témata sexuální výchovy jako velmi důležitá a na otevřené otázky odpovídal poměrně rozsáhle, oproti ostatním.

Třetí, první otevřená otázka u dotazníku pro učitele, se týkala otevřenosti žáků k sexuální výchově podle pohlaví. Jinak řečeno, zda jsou otevřenější k této látce chlapci, či dívky. Zde nebyly výsledky tak jednoznačné jako u předchozích položek tohoto dotazníku. I přestože nejčtenější odpovědí bylo, že dívky jsou otevřenější (těch

bylo pět), tak odůvodnění této odpovědi se lišila. Dva z vyučujících napsali jako důvod vyspělost, jeden menší stud než chlapci a jeden častější probírání tohoto tématu mezi samotnými děvčaty. Poslední z těchto pěti neodůvodnil svůj názor. Ti, kteří napsali chlapce, byli dva. První to zdůvodnil nestydatostí a předváděním se. Druhou vyučující, která napsala chlapce jako ty otevřenější k tématům sexuální výchovy, byla žena, a ta se domnívala, že „určitou roli hraje i to že je učitelka“, jak sama napsala do dotazníku, a také větší atraktivitou této látky právě pro chlapce. Na konci odpovědi tato respondentka dodala, že si uvědomuje své přílišné generalizování. Stejnou otevřenost chlapců i dívek k sexuální výchově napsal ještě jeden vyučující. Jeden neodpověděl a jeden nevěděl. To mohlo být způsobené vyučujícími předměty, které tito respondenti učili a s tím spojená látka (ne)související se sexuální výchovou.

Čtvrtá, taktéž otevřená položka tohoto dotazníku obsahovala dotaz, zda by respondenti chtěli něco změnit ve ŠVP či RVP, co se sexuální výchovy týče. Tady se opět dotazovaní téměř shodli. Devět z deseti uvedlo, že by nechtěli cokoli změnit. Pouze jeden vyučující zmínil: „Ano – věnovat ji v ČTP více prostoru. Poučit učitele, kteří s tématem mají problém, aby se mu opravdu věnovali a neodsouvali ho.“ Ovšem nebylo dodáno, co zkratka ČTP znamená (pozn. autora: zkratka patrně znamená „časový tematický plán“).

Následující, pátá otázka, byla také otevřená a respondenti byli dotazováni, jak se podle nich změnil přístup k sexuální výchově od dob, kdy byli sami žáci. Nejčastější myšlenka, která byla napsána, se týkala otevřenosti k této učební látce. Na tom se v nějaké podobě shodli všichni. Někteří zmínili menší tabuizování, někteří že se o sexuální výchově více mluví. To vše se dá shledat jako otevřenost jak ve společnosti, tak přístupem žáků.

Poslední otázka tohoto dotazníku pro učitele je podobná druhé, ovšem s malou odlišností. Druhá otázka zněla takto: „Je podle Vás věnována sexuální výchově dostatečná pozornost?“ Zmíněná odlišnost se nachází v samotné formulaci otázky, kde je navíc použito „na vaší škole“. Tato položka byla kontrolní k otázce číslo dvě. Respondenti mohli svou odpověď rozepsat, ovšem kromě dvou všichni vyplňující napsali pouze slovo „ano“. Jeden ze dvou, kteří rozepsali svou odpověď, napsal „Věřím, že ano“ a poslední napsal toto: „Pozornost se odvíjí od vyučujícího. Já se sexuální

výchově věnuji tak, jak je to možné“. Vzhledem k odpovědi na druhou otázku, kde označil „NE“, je zřejmé, že i přestože se snaží této problematice věnovat co nejvíce, není toho dost, kolik by dle dotazovaného bylo třeba.

5. DISKUZE

Záporné odpovědi na otázku první, kde respondenti odpovídali na to, zda se již setkali s tématem sexuální výchovy, mohly být způsobené např. absencí žáků při probírání této látky, nebo tím, že tato témata jsou učiteli často tabuizována z důvodů chybějící striktnosti školních osnov právě u látky, týkající se sexuální výchovy, jak se o tomto zmiňuje Uzel (2006).

Choulostivost tématu, stud žáků, či rozdílný věk učitelů, resp. rodičů a jejich žáků/potomků, mohou být vysvětlením pro odpovědi na druhou otázku. Z těchto odpovědí vyplynulo, že pokud by si respondenti mohli vybrat, s kým by si o sexuální výchově promluvili, byli by to spíše kamarádi než učitelé, nebo rodiče.

Z dat Českého statistického úřadu (2019) mezi lety 2018 a 2019 vyplývá, že bylo bezmála 85 % učitelů základních škol ženského pohlaví. To by mohl být jeden z důvodů častější odpovědi na třetí otázku, kde se zjišťovala preference pohlaví učitele sexuální výchovy. Další z důvodů může být fakt, že ženy jsou vnímavější a více emocionálně založené než muži, jak uvádí Poněšický (2008).

Dle Leinerové (2014) jsou témata, která je lepší vyučovat odděleně kvůli otevřenosti, či intimitě. Výsledky této bakalářské práce ukazují, že právě sexuální výchova je jedním z těchto témat, alespoň podle žáků druhého stupně základních škol. Hlasitý smích, nevhodné připomínky, a s tím spojená nekoherentní výuka může být jedna z příčin, proč žáci preferují rozdělení třídy do skupin podle pohlaví během výuky sexuální výchovy. To koresponduje s některými výpověďmi žákyň v dotazníku určeném pro tuto práci, kde popisovali chování chlapců během výuky tohoto předmětu jako „divokost“, nebo „hulváctví“. Také byly v odpovědích několikrát zmíněny stud a nepříjemné pocity, mluvit o tématech sexuální výchovy před spolužáky opačného pohlaví. Tyto skutečnosti dokazují, že sexuální výchova je jedna z oblastí, které by bylo vhodnější probírat odděleně.

Rabušic a Kepáková (1999) provedli v roce 1997 výzkum, v němž došli k následujícímu výsledku: Průměrný věk prvního sexuálního styku byl u chlapců 15,7; u dívek potom 15,8. Šulová, Feit a Weiss (2011) uvádí průměrný věk ve vztahu k prvnímu pohlavnímu styku 17,8 roků života u mužů a 18,1 roků života u žen. Jiný

výzkum, prováděný čtveřicí Dickson, Paul, Herbison a Silva (1998) v letech 1993-1994 na Novém Zélandě ukázal odlišný výsledek. Průměrný věk chlapců s prvním stykem byl 17, zatímco u dívek 16. Výsledky páté otázky dotazníku užitého v této práci ukázaly, že průměrný věk uvedený chlapci a dívkami (17,5 let chlapci; 18 let dívkami), který označoval ideální věk začátku sexuálního života, se blíží skutečným roků života, kdy k prvnímu pohlavnímu styku dochází. Nicméně výzkum provedený Dicksonem et al. (1998) je téměř 30 let starý, a tak lze očekávat rozdílný postoj současných žáků k této problematice. Vzhledem k věku, ve kterém dochází k prvnímu pohlavnímu styku, tedy většinou po absolvování základní školy, kdy se žáci stávají studenty středních škol a vzhledem k nemalému obsahu této problematiky, je zřejmé, že se sexuální výchovou by žáci měli být seznamováni již na prvním stupni základních škol.

Kamanová (2014) ve svém článku rozděluje zdroje sexuální výchovy na informální, kam patří rodina, vrstevníci, média a internet. Naopak do formálního zdroje zařadila školu, lékaře, komunitní organizace, náboženské instituce a další odborné služby. Ve výzkumu, který provedla Šilerová (2003), se ukázalo, že pro 81 % dotazovaných byli primárním zdrojem sexuální výchovy vrstevníci. V dotazníku určeném pro tuto práci se ukázalo, že ačkoliv nejvíce respondentů označilo odpověď představující kamarády jako hlavní zdroj sexuální výchovy, bylo to o 21 % méně než u výzkumu Šilerové. To mohlo být způsobené tím, že vrstevníci, které jako zdroj sexuální výchovy použila Šilerová ve svém výzkumu, představují širší skupinu lidí, než kamarádi, kteří byli použiti v tomto dotazníku.

Vzhledem k výsledkům sedmé otázky, kde se ukázalo, že více žáků vyšších ročníků druhého stupně základních škol, než nižších ročníků, již komunikovalo o sexu s rodiči, by bylo zajímavé provést výzkum, ukazující, která skutečnost, událost, či pohnutek zapříčiní první rozhovor o tématech sexuální výchovy mezi rodiči a jejich potomky. Výsledky na tuto otázku by bylo vhodné doplnit o výzkum, který publikovali King a Lorusso (1997). Ti ve svém výzkumu ukázali, že pro necelých 50 % dospívajících proběhla první komunikace o tématech sexuální výchovy již před 13. rokem života, a pro 40 % dospívajících mezi 13. a 15. rokem života.

Fakt, že skoro tři čtvrtiny dotázaných ještě nemluvilo o sexu s rodiči, doplňuje výsledek z šesté otázky, kde pouze 28,13 % žáků uvedlo rodiče jako zdroj informací,

vztahujících se k sexuální výchově. Poměrně překvapivý výsledek ukázaly odpovědi na osmou otázku, kde více než polovina žáků, co přistihla své rodiče při intimních chvílích, se s nimi o sexu již bavila. Otázkou však zůstává, zda si rodiče byli vědomi toho, že je jejich dítě přistihlo, a zda tento zážitek byl důvodem rozhovoru na tuto problematiku.

Vzhledem k věku respondentů, jež se zúčastnili dotazníkového šetření, není překvapením, že intimní hygiena byla označena jako jedno z nejdůležitějších témat problematiky sexuální výchovy. V těchto letech dívky zažívají první menarché a zájem o sexuální kontexty se spolu s vývojem pohlavních ústrojí u obou pohlaví zrychluje. Naopak nečekaným výsledkem bylo zjištění, že deviace a úchylnosti označili žáci za nejméně důležité téma. Mitchell et al. (2010) publikoval výzkum, ve kterém píše, že mezi lety 2000 a 2006 vzrostl počet zatčení v USA, způsobený internetovými zločiny spáchaných na dětech, o 988%. Velkou kontroverzi o internetových predátorech, mezi nimiž bezpochyby jsou i lidé s deviantním chováním, přinesl v roce 2020 režisér Vít Klusák, a to díky dokumentárnímu filmu *V síti*. Čísla, která se ukázala v tomto dokumentu, a která značí počet internetových predátorů, jsou alarmující a otázkou je, zda je těmto tématům v českém školství věnováno dost času a úsilí (Chalupová & Klusák, 2020). Odpověď na tuto otázku částečně přinesla poslední položka v dotazníku pro žáky a poslední položka v dotazníku pro učitele. Zatímco většina žáků nemá pocit, že by se na jejich škole dostatečně věnovali sexuální výchově, tak většina učitelů ten pocit má. Nesoulad v tomto názoru ohledně (ne)dostatečného věnování se sexuální výchově na základních školách by mohl být podklad pro případné navazující výzkumy.

Obdobné výsledky, které vzešly z odpovědí na první otázku z dotazníku pro učitele, přinesl výzkum, který provedla Rašková (2006), a ve kterém byli dotazováni jak studenti magisterských oborů Učitelství pro mateřské školy a Učitelství pro 1. stupeň základních škol, tak i učitelé mateřských a primárních škol s průměrnou praxí 28 let. Ve výzkumu se ukázalo, že ve všech těchto dotazovaných skupinách se témata *Antikoncepce* a *Intimní hygiena* objevily jako důležité, jak ve vzdělávání na vysokých školách pedagogického zaměření, tak v samotné výuce žáků již na prvních stupních ZŠ. Vzhledem k věku, kdy mladí lidé začínají experimentovat tímto způsobem s vlastním tělem, není divu, že pedagogové budoucí i současní takto odpovídají.

Většina učitelů by ve vztahu k výuce sexuální výchovy podle dotazníku nic neměnila ve školním, potažmo v rámcovém vzdělávacím programu. To koresponduje s jejich výpověďmi, v nichž se všichni shodli na tom, že je podle nich této látce věnovaná dostatečná pozornost.

Většina vyučujících se také shodla na tom, že od dob, kdy byli sami žáky, se otevřenost k sexuální výchově zvětšila. S tím souhlasí i Osowská (2010), která v úvodu své bakalářské práce píše, že se v dobách jejího mládí se o této problematice nemluvalo, jak v rodinném, tak ve školním prostředí. To potvrzuje Zubčková (2013), která mapovala vývoj sexuální výchovy od druhé poloviny minulého století, do dob vzniku její práce. Tato domněnka může být podpořena myšlenkou, že s pádem komunistického režimu přišly nové možnosti, co se lidské sexuality a sexuálního chování týče, např. lépe dostupná antikoncepce a menší nátlak ze strany státu na ženy, které chtěly přerušit těhotenství. Podpořit výsledek odpovědí na tuto otázku může také fakt, že s nástupem internetu, a s tím i volně přístupná pornografie, je lidská nahota dostupnější než dříve.

6. ZÁVĚR

Cílem této práce byla analýza školních vzdělávacích programů vybraných základních škol a víceletých gymnázií. Zároveň byla provedena stručná analýza nejčastěji používaných učebnic přírodopisu, popř. biologie. Všechny vybrané školy, u kterých proběhla analýza ŠVP, používaly některou z těchto učebnic. Ke zjištění postoje k sexuální výchově z pohledu žáků a učitelů bylo použito dotazníkové šetření a základní statistické metody.

Výsledky analýzy ŠVP ukazují nejednotnost v ukotvení témat sexuální výchovy, a to jak do předmětů, tak ročníků, ve kterých jsou tyto předměty vyučovány. Přestože každý z devíti zkoumaných ŠVP základních škol zmiňuje alespoň jedno téma ze sexuální výchovy již na prvním stupni, tak bezmála jedna třetina žáku šestých ročníků se se sexuální výchovou ještě nesetkala. Nejvíce informací o této problematice získávají žáci od kamarádů a ze školy, nicméně pro valnou většinu z nich je nepříjemné o tom s učiteli mluvit. Rovněž se odhalilo, že nejen že žáci na druhém stupni základní školy nedostávají primárně informace o této problematice od rodičů, nýbrž většina z nich se s nimi o tom ještě nebavila a ani to pro ně není komfortní.

Z dotazníkového šetření žáků vzešlo překvapivé zjištění, a sice že jimi průměrně udávaný věk ideálního začátku sexuálního života spadá do rozmezí skutečně prožitého prvního pohlavního styku.

Témata, která obě dotazované skupiny, tedy žáci a učitelé, označily jako nejvíce důležitá, se lišila. Zatímco pro žáky se ukázala *Intimní hygiena* jako nejvíce důležité téma pro výuku tohoto předmětu, pro učitele to byla *Antikoncepce*. Výsledky této práce ukázaly, že seznámení se s problematikou početí a těhotenství je důležitá již pro žáky na základních školách.

7. SEZNAM LITERATURY

- Černík, V., Martinec, Z., & Bičík, V. (1998). *Přírodopis 3: biologie člověka se základy etologie a genetiky: pro žáky základní školy (8. ročník) a nižší ročníky víceletých gymnázií*. SPN – pedagogické nakladatelství.
- Český statistický úřad. (2019, 31. ledna). *Učitelé v regionálním školství a akademičtí pracovníci veřejných vysokých škol podle pohlaví*. <https://www.czso.cz/csu/czso/3-vzdelani-zf37spb61c>
- Dickson, N., Paul, C., Herbison, P., & Silva, P. (1998). *First sexual intercourse: age, coercion, and later regrets reported by a birth cohort*. *British Medical Journal*, 316(7124), 29-33. <https://doi.org/10.1136/bmj.316.7124.29>
- Dobroruka, L. J., Vacková, B., Bartoš, P., & Králová, R. (1999). *Přírodopis III pro 8. ročník základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií*. Scientia.
- Drozdová, E., Klinkovská, L., & Lízal, P. (2016). *Přírodopis 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV: doporučujeme pro 8. ročník základní školy a tercie víceletého gymnázia* (2. aktualizované vydání). Nová škola.
- Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido.
- Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Victoria Publishing.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Portál.
- Chalupová, B., & Klusák, V. (Directors). (2020). *V síti* [film]. Hypermarket film.
- Chráška, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu*. Grada Publishing.
- Janiš, K., & Čížková, Š. (2007). *Slovník frekventovaných pojmů k rodinné a sexuální výchově*. Gaudeamus.
- Kadlčíková, K. (2011). *Příprava učitele na výuku sexuální výchovy*. In *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (pp. 421-428). Masaryk University Press. <https://doi.org/10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-20>

- Kamanová, L. (2014). *Sexuální výchova v rodině: co víme z výzkumných studií*. *Studia pedagogica*, 19(3), 29–46. <https://doi.org/10.5817/SP2014-3-3>
- King, B. M., & Lorusso, J. (1997) Discussions in the home about sex: Different recollections by parents and children. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 23(1), 52–60. <http://dx.doi.org/10.1080/00926239708404417>
- Kočárek, E., & Kočárek, E. (2000). *Přírodopis pro 8. ročník základní školy*. Jinan.
- Kvasničková, D., Faierajzlová, V., Froněk, J., & Pecina, P. (1997). *Ekologický přírodopis 8 pro 8. ročník základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií* (2. upravené vydání). Fortuna.
- Lainerová, R. (2014). *Pohled na sexuální výchovu v základních školách (z hlediska učitelů a žáků)* [Diplomová práce, Technická Univerzita v Liberci]. Archiv závěrečných prací TUL. <https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/14991/DP%2BRenata%2BLainerov%25C3%25A1.pdf?sequence=1>
- Maleninský, M., & Vacková, B. (2005). *Přírodopis: pro 8. ročník: učebnice pro základní školy a nižší stupeň víceletých gymnázií: člověk*. Nakladatelství České geografické společnosti.
- Maňák, J. (1994). *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Masarykova univerzita.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Jones, L. M., & Wolak, J. (2010). Growth and change in undercover online child exploitation investigations, 2000–2006. *Policing and Society*, 20(4), 416-431. <https://doi.org/10.1080/10439463.2010.523113>
- MVČR (2010). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2009*, Praha.
- Osowská, A. (2010). *Sexuální výchova mládeže* [Doctoral dissertation, Technická Univerzita v Liberci]. Archiv závěrečných prací TUL. https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/2043/bc_17508.pdf?sequence=1
- Pelikánová, I., Skýbová, J., Markvartová, D., Hejda, T., Vančata, V., & Hájek, M. (2016). *Přírodopis 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Fraus.

- Poněšický, J. (2008). *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. (3., doplněné vydání). Triton.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. Portál.
- Rabušic, L., & Kepáková, K. (1999). Sexuální chování adolescentů a riziko HIV/The Sexual Behaviour of Adolescents and HIV Risk. *Sociologický časopis*, (35)2, 161-179. <https://www.jstor.org/stable/41131459>
- Rašková, M. (2006). Názory učitelů a studentů oborů připravujících učitele mateřských a primárních škol na studijní disciplínu „Základy rodinné a sexuální výchovy“. *Sborník příspěvků 14. konference ČAPV. Západočeská Univerzita*. http://www.capv.cz/images/sborniky/2006/3b_ra%C5%A1kov%C3%A1.pdf
- Skalková, J. (2004). *Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání – dlouhodobý úkol. Pedagogická orientace*. (14)3. <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/7988/7231>
- Skalková, J., Baclík, F., Helus, Z., Skalka, J., & Kalous, J. (1983). *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Skarupská, H. (2016). *Filozofie a Teorie výchovy*. Hnutí R.
- Šilerová, L. (2003). *Sexuální výchova: Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Grada.
- Šulová, L., Fait, T., & Weiss, P. (2011). *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Maxdorf.
- Täubner, V., & Janiš, K. (1998). *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Gaudeamus.
- Uzel, R. (2006). *Sexuální výchova*. Vzdělávací institut ochrany dětí.
- World Health Organization. (2002, 18. ledna). *Defining sexual health*. Report of a technical consultation on sexual health, Ženeva, Švýcarsko. https://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/defining_sexual_health.pdf

Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (2004).
<https://www.msmt.cz/file/54079/download/>

Zubčková, M. (2013). *Sexuální výchova dětí a mládeže z pohledu odborníků od druhé poloviny 20. století*. [Bakalářská práce, Univerzita Karlova]. Archiv závěrečných prací CUNI.
<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/51528/130111917.pdf?sequence=1>

8. PŘÍLOHY

Dotazník pro žáky

Pohlaví:

Třída:

Věk:

Své odpovědi vždy zakroužkuj!

1. Setkal(a) jsi se již s tématem sexuální výchovy (dále jen SV)?

ANO	NE
-----	----

2. Jak příjemné/nepříjemné je ti mluvit o SV s:

A) Rodiči	Příjemné	Nepříjemné
B) Učitelem	Příjemné	Nepříjemné
C) Kamarádem	Příjemné	Nepříjemné

3. Kdo by podle tebe měl vyučovat SV? (zakroužkuj)

Učitel	Učitelka
--------	----------

4. Je podle tebe lepší vyučovat SV odděleně (chlapci – dívky), nebo dohromady? A proč?

.....
.....
.....
.....

5. V kolika letech je dle tvého názoru ideální začít se sexuálním životem? (uved' věk v letech)

věk:

6. Jestliže máš již nějaké informace o SV, odkud jsi ty informace získal(a)?

A) ze školy	D) od sourozenců
B) od kamarádů	E) z internetu
C) od rodičů / vychovatelů	F) z novin / časopisu
Z jiných zdrojů (uved', jakých):	

7. Mluvil(a) jsi již o sexu s rodiči?

ANO	NE
-----	----

8. Přistihl(a) jsi tvé rodiče při intimních chvílích?

ANO	NE
-----	----

9. Zastáváš ty, nebo tví rodiče nějakou víru?

Já:	ANO	NE
Rodiče:	ANO	NE

10. Jak jsou pro Tebe jednotlivá témata sexuální výchovy důležitá? (označ křížkem)

	Velmi důležitá	Docela důležitá	Docela nedůležitá	Zcela nedůležitá	Je mi to jedno
A) Zakládání rodiny					
B) Mezilidské vztahy					
C) Pohlavně přenosné nemoci					
D) Pohlavní soustavy					
E) Antikoncepce					
F) Sexuální orientace					
G) Intimní hygiena					
H) Deviace a úchytky					

11. Je podle Tebe problematice sexuální výchovy na škole věnovaná dostatečná pozornost? Svou odpověď i zdůvodni.

.....
.....
.....
.....

Dotazník pro učitele

1. Jak jsou podle Vás jednotlivá témata sexuální výchovy (SV) důležitá? (označte křížkem)

	Velmi důležitá	Docela důležitá	Docela nedůležitá	Zcela nedůležitá	Je mi to jedno
A) Zakládání rodiny					
B) Mezilidské vztahy					
C) Pohlavně přenosné nemoci					
D) Pohlavní soustavy					
E) Antikoncepce					
F) Sexuální orientace					
G) Intimní hygiena					
H) Deviace a úchyly					

2. Je podle Vás věnována SV dostatečná pozornost?

ANO	NE
-----	----

3. Jsou podle Vás k tomuto tématu otevřenější chlapci, či dívky? A proč?

.....
.....
.....

4. Chtěli byste něco změnit ve školním vzdělávacím programu či rámcovém vzdělávacím, co se SV týče?

.....
.....

.....
.....

5. Jak se podle Vás změnil přístup k SV od dob, kdy jste sami byli žáci?

.....
.....
.....
.....

6. Je podle vás problematice SV na vaší škole věnovaná dostatečná pozornost?

.....
.....
.....
.....